

Taflen Wybodaeth Glasu/ Information Sheet – Rhif 6 CYNNAL A CHADW PERLLANNAU IACH/ MAINTAINING A HEALTHY ORCHARD

CYFLWYNIAD

Ni fydd unrhyw goeden ffrwythau'n tyfu mewn amgylchedd gwbl ynysig. Mae pob un yn rhannu ei lle gyda lliaws o blanhigion ac anifeiliaid eraill, yn amrywio o fodau dynol i rai microsgopig, megis bacteria a firysau. Gyda'i gilydd, mae'r organebau hyn yn creu'r ecosystem rydych chi wedi plannu'ch coed ffrwythau ynddi.

Cornel dawel mewn perllan organig fechan

Mae'n bosibl bod yna rai organebau yn yr ecosystem hon y mae eu bodolaeth yn ei gwneud yn anodd i'r goeden gynhyrchu cymaint o gnwd ag y byddai'n ei gynhyrchu fel arall. Dan amgylchiadau eithafol, mae'n bosibl y gallan nhw hyd yn oed fygwth bodolaeth y goeden. 'Plâu' ac 'afiechydon' yw'r enwau cyffredinol a roddir ar y rhain; fel rheol yr anifeiliaid, megis pryfed sy'n ysglyfaethu ar y coed yw'r plâu, ac afiechydon o fath bacteriol neu ffwngaid yw'r afiechydon fel rheol.

Mae'n rhaid i unrhyw dyfwr ffrwythau sydd am gael y cnwd bwytadwy gorau o'i goed ffrwythau wybod rhywfaint am

natur y plâu a'r afiechydon a all effeithio ar ei berllan. Yna, fe all benderfynu a oes angen gwneud unrhyw beth fel rhan o raglen rheoli'r berllan.

Diben y daflen hon yw disgrifio'r problemau mwyaf cyffredin, ynghyd â'r strategaethau sydd eu hangen i ymdopi â nhw. Nid yw'n ceisio bod yn ddisgrifiad cynhwysfawr o bob pla ac afiechyd y gellir ei weld mewn perllan. Hefyd, mae yna newyddion da i'r sawl sy'n rheoli perllan sydd â gwahanol fathau a rhywogaethau o goed ffrwythau. Fel rheol bydd perllan o'r fath yn llai tebygol o ddiodeff problemau na pherllan fasnachol sydd ag erwau lawer o ychydig o rywogaethau yn unig.

PLÂU

Anifeiliaid gwyllt

Bydd mamaliaid megis cwingod, ceirw ac ysgyfarnogod yn achosi difrod i risgl coed ifanc wrth eu cnoi. Gall y goeden farw os byddan nhw'n cael gwared ag arwynebedd mawr o'r rhisgl neu'r rhisgl i gyd o amgylch y bôn.

Dewis drud ond ymarferol yw adeiladu ffens wifr o amgylch y safle cyfan, sef ffens sydd wedi'i chreu'n benodol i gadw'r anifeiliaid hyn allan. Dewis arall posibl i ddiogelu coed unigol rhag anifeiliaid llai yw defnyddio gard cwingod troellog ar y bôn a hefyd cylch ffens wifr galfanedig wedi'i dal yn sownd gan stanc. Mae tiwbiau plastig wedi'u creu'n arbennig i fynd o amgylch bonion y coed hefyd yn eu hamddiffyn rhag difrod. Dylai uchder y gwarchodydd fod yn uwch na'r man uchaf y gall yr anifail y mae'r goeden yn cael ei hamddiffyn rhagddo gyrraedd.

Dylid archwilio'r gardiau coed yn rheolaidd, e.e. ar drefn archwilio tri mis, er mwyn sicrhau eu bod yn effeithiol. Bydd llystyfiant yn tyfu y tu mewn i'r gwarchodwyr hyn a dylid cael gwared arno trwy chwynnu â llaw, trwy osod tomwellt hyd at 4 modfedd (10cm) o ddyfnder neu drwy chwistrellu chwynladdwr megis glyffosad. Os mai'r opsiwn cemegol a ddewisir, rhaid gofalu na fydd unrhyw hylif yn mynd ar fonyn coeden ifanc gan y gall dreiddio trwy'r rhisgl a niweidio'r goeden neu hyd yn oed ei lladd.

Difrod a achoswyd gan gwingod ar goeden afalau 7 oed

Taflen Wybodaeth Glasu/ Information Sheet – Rhif 6
CYNNAL A CHADW PERLLANNAU IACH/ MAINTAINING A HEALTHY ORCHARD

Gwarchodwyr effeithiol iawn rhag gwiwerod ar goeden gellyg

Er nad yw coed ifanc yn debygol o ddenu gwiwerod, mae'n anodd amddiffyn coed hŷn rhag eu gweithgareddau. Os bydd gwiwerod yn niweidio'r coed yn ddifrifol neu'n dwyn y cnwd efallai y bydd angen codi rhwystrau gwiwerod ar bob coeden i'w hatal rhag dringo'r bonyn.

Gall llygod a chnofilod bach iawn fynd i mewn i'r gwarchodwyr coed a chnoi'r rhisgl, yn enwedig yn y gaeaf. Ni fyddan nhw mor ddiogel rhag ysglyfaethwyr, megis tylluanod, os bydd y

Mae llygod wedi cnoi'r rhisgl o dan y gwarchodwr hwn rhag cwningod

llystyfiant yn cael ei glirio o'r tir o amgylch y goeden. Mae'n bwysig archwilio oddi tan pob gwarchodwr yn rheolaidd rhag ofn bod yna ddifrod llygod.

Anifeiliaid dof

Gwarchodwr cryf rhag defaid

Gall anifeiliaid sy'n pori beri difrod difrifol i goed, felly mae'n hanfodol eu gwarchod yn ddigonol rhag yr holl anifeiliaid dof yn y berllan. Rhaid diogelu pob coeden hyd at lefel y tu hwnt i gyrraedd yr anifeiliaid dan sylw. Rhaid i unrhyw ffens warchodol fod yn ddigon cryf i wrthsefyll cael ei gwthio.

Rhaid archwilio pob ffens fel rhan o drefn reolaidd cynnal a chadw. Rhaid bod yn ofalus pan mae rheiliau uchaf ffens yn agos at ganghennau coeden - pan fyddwch chi'n tocio'n ffurfiannol dylech chi gael gwared ar y canghennau hynny sy'n mynd i rwbio yn erbyn y pren. Mae unrhyw arwyneb lle y gwnaed toriad yn fan lle gall haint ddod i mewn i'r goeden. Mae'n anodd iawn trin yr heintiau hyn felly gwell o

Gall rhwbio achosi niwed difrifol i gangen

lawer yw eu hatal.

Pryfed

Mae yna amrywiaeth o bryfed sy'n blâu y mae coed ffrwythau'n gynefin iddyn nhw am ran o'u cylchred bywyd, os nad y cyfan ohono. Y prif fathau yw gwyfynod a phryfed gleision.

Gwyfynod

Bydd rhai mathau penodol o wyfynod yn defnyddio coed ffrwythau i fwydo cyfnod larfal (lindys) eu cylchred bywyd. Mae'n bosibl eu bod nhw'n bwyta ffrwythau neu ddail y goeden, gan ddibynnu ar y rhywogaeth, a gall hyn fod yn achos pryder os yw'n lleihau'r cnwd yn

Difrod a achoswyd gan wyfyn ermin bach

Taflen Wybodaeth Glasu/ Information Sheet – Rhif 6 CYNNAL A CHADW PERLLANNAU IACH/ MAINTAINING A HEALTHY ORCHARD

Rhwymyn gludiog ar goeden afalau 20 oed

sylweddol. Er mwyn lleihau nifer y gwyfynod i lefel sy'n haws ei rheoli, mae angen deall y cylchred bywyd er mwyn ymyrryd yn artiffisial arno yn y cyfnod mwyaf effeithiol. Er enghraifft, gall gosod digon o drapiau fferomon (gallwch chi brynu'r rhain mewn siop) yn y tymor iawn ymyrryd ar gylchred y gwyfyn afalau trwy dynnu'r gwrywod o'r boblogaeth cyn iddyn nhw fridio.

Yn yr un modd, gall rhwymynnau gludiog gael gwared ar fenywod llawn dwf, heb adenydd, gwyfyn y gaeaf wrth iddyn nhw ddringo bonion y coed wedi iddyn nhw dreulio'r gaeaf yn chwilerod yn y pridd.

Achosi niwed i'r ffrwythau fydd y gwyfyn afalau, ond bwyta dail y coed yn unig fydd larfâu gwyfyn y gaeaf. Mae'n bosibl na

fyddwch am boeni ynghylch gwyfyn y gaeaf.

Difrod gwyfyn y gaeaf ar ddail

Bydd casglu a chael gwared yn ofalus â ffrwythau sydd wedi disgyn, mewn perllannau sydd â phroblem gwyfyn afalau sylweddol, yn lleihau ei niferoedd cyn iddo chwileru. Gall da byw fwyta ffrwythau sydd wedi disgyn a byddan nhw felly hefyd yn bwyta'r larfâu. Ni ddylech osod y ffrwythau hyn yn y domen gompost lle caiff y gwyfyn lonydd i barhau â'i gylchred bywyd.

Pryfed Gleision

Mae llawer o rywogaethau pryfed gleision sy'n bwyta coed ffrwythau. Byddan nhw i gyd yn sugno sudd y goeden a phan mae llawer ohonyn nhw yno, bydd y goeden yn colli llawer o faeth. Gall pryfed gleision hefyd gludo firsau a bacteria niweidiol o goed afiach i goed iach. Wyau fydd y rhan fwyaf o rywogaethau yn ystod y gaeaf a phan fydd y rhain yn deor yn y gwanwyn, gall eu niferoedd gynyddu'n gyflym dros ben. Gall unrhyw goeden ffrwythau ddiodeff o hyn, yn enwedig coed eirin, ceirios ac afalau. Yn aml o ganlyniad i'w modd o fwydo bydd dail y coed yn crychu, gan warchod y pryfed gleision oddi mewn.

Llyslleuen wlanog yn cysgodi yn holltau rhisgl sydd wedi diodeff difrod

Mae amryw o ffyrdd y gellir lleihau eu nifer:

- Annog adar bach sy'n bwyta pryfed, megis titwod i ymweld â'r berllan neu i fridio ynddi. Mae ymchwil cyfredol yn awgrymu y gall eu presenoldeb leihau niferoedd pryfed gleision yn ddramatig.
- Annog ysglyfaethwyr eraill y pryfed gleision megis y fuwch goch gota, yr adain siderog a phryfed hofran.
- Pinsio neu docio blaen blagurion sy'n diodeff yn drwm o bryfed gleision, a'u dinistrio.
- Chwistrellu 'cemegyn golch gaeaf' ar yr wyau.
- Chwistrellu paleiddiad systemig ar y dail.

Buddion ecosystem gytwbws

Gall y pryfed uchod, ynghyd â rhywogaethau penodol o widdon, capsidau, cenbryfed a gwiddon coch effeithio'n niweidiol ar goed ffrwythau os na fyddwch chi'n rheoli eu niferoedd. Fodd bynnag, pan fydd cymysgedd o fathau a rhywogaethau o goed ffrwythau mewn perllan, ac anogir ecosystem gytwbws sy'n cynnwys adar a phryfed llesol, mae'n debygol y bydd effaith unrhyw un o'r rhywogaethau ysglyfaethus hyn wedi'i lleihau.

Taflen Wybodaeth Glasu/ Information Sheet – Rhif 6 CYNNAL A CHADW PERLLANNAU IACH/ MAINTAINING A HEALTHY ORCHARD

AFIECHYDON

Ffyngau

Yr afiechydon ffyngaidd a welir amlaf sy'n achosi niwed i goed ffrwythau yw cancr, crach, llwydni blodiog, deilen arian a ffwng melog.

Cancr

Mae'n debyg mai dyma afiechyd mwyaf difrifol coed ffrwythau oherwydd fe all eu lladd. Gellir ei drosglwyddo i goed nad yw eto wedi effeithio arnyn nhw mewn nifer o ffyrdd:

- Trwy gyffwrdd â chyfarpar tocio a ddefnyddiwyd ar goed afiach.
- Gan bryfed ac adar.
- Gan y gwynt.

Arwyddion cancr yw chwyddau ar frigau, canghennau neu'r bonion. Bydd y chwyddau'n hollti'n agored i ddangos meinweoedd mewnol y goeden. Os bydd y chwydd yn mynd yr holl ffordd o amgylch y brigyn, y gangen neu'r bonyn bydd y goeden, fel rheol, yn marw y tu hwnt i'r man sydd wedi chwyddo. Mae'n bosibl rheoli'r afiechyd trwy docio'r brigau neu'r canghennau afiach ar bwyt islaw'r cancr. Os yw'r afiechyd wedi taro bonyn coeden, dylech ei thurio oddi yno a'i llosgi. Dylech ddiheintio'r holl offer a ddefnyddiwyd wrth waredu'r afiechyd gyda diheintydd cartref ar ôl eu defnyddio.

Crach

Mae'r afiechydon hyn yn effeithio ar ddail a ffrwyth coed afalau a choed gellyg, gan greu smotiau tywyll. Bydd gan ddail y mae hyn wedi effeithio'n ddrwg arnyn nhw lawer llai o allu i ffotosyntheseiddio a gallan nhw ddisgyn yn rhy fuan. Mae'r smotiau ar y ffrwyth yn hyll ond nid yw'n amharu ar ansawdd y ffrwyth i'w fwyta, wedi iddo gael ei blicio. Mae afiechyd y crach yn dueddol o fod yn waeth os yw'r tywydd yn wlyb ac yn gymylog, yn enwedig ar adeg blodeuo.

Mae cadw corun coed ffrwythau'n agored trwy eu tocio, i annog llif awyr da trwyddyn nhw, yn helpu i leihau achosion o'r crach. Mae chwistrelliadau ar gael i reoli'r afiechydon hyn ond nid yw'n hawdd chwistrellu'r coed mawr a rhoi digon o'r ffwngladdwr arnyn nhw.

Llwydni Blodiog

Gwelir hwn amlaf ar flagur ifanc ac egin y blodau ar goed afalau a choed eirin. Mae'n ymddangos fel tyfiant gwyn powdrog sy'n achosi egin a dail sy'n dioddef i ystumio neu ddisgyn. Pinsio neu docio'r blagur afiach yw un o'r ffyrdd haws o leihau effaith yr afiechyd. Mae chwistrelliadau cemegol ar gael ond nid yw'n hawdd chwistrellu'r coed mawr a rhoi digon o'r ffwngladdwr arnyn nhw.

Deilen arian

Afiechyd sy'n effeithio'n bennaf ar eirin yw hwn. Mae'r rhywogaeth boblogaidd 'Victoria' yn arbennig o dueddol o ddioddef o hyn. Mae'r afiechyd yn achosi meinwe'r ddeilen i wahanu fel bod golau'n tywynnu trwyddi, gan greu effaith lliw arian. Mae'r afiechyd hwn hefyd yn lladd meinwe canghennau ac yn achosi staen brown yn y pren. Gall cyrff

Taflen Wybodaeth Glasu/ Information Sheet – Rhif 6 CYNNAL A CHADW PERLLANNAU IACH/ MAINTAINING A HEALTHY ORCHARD

hadol yn y ffwng, sy'n cynhyrchu sborau, ymddangos ar bren hŷn. Mae'r rhain yn gallu rhoi afiechydon i goed eirin eraill.

Pan fydd coeden wedi'i heintio'n ddrwg, dylech ei thurio oddi yno a'i llosgi. Ni ddylech adael pentyrrau o foncyffion coed eirin mewn perllannau oherwydd gallan nhw fod yn darddle haint.

Mae pren coed eirin yn weddol frau a gall holli dan bwysau cnwd trwm. Yna, fe all y gangen sydd wedi dryllio gael haint y ddeilen arian. Gall defnyddio pyst i gynnal canghennau sy'n drwm dan ffrwyth atal hyn rhag digwydd. Nid oes triniaethau cemegol ar gyfer yr afiechyd hwn.

Ffwng melog

Grŵp o ffyngau sy'n perthyn yn agos i'w gilydd yw hwn, a gall ymosod ar amrywiaeth eang iawn o rywogaethau coediog. Cyrff hadol o liw mêl ar waelod coed, a rhisomorffau fel careiau esgid duon a welir o dan y rhisgl marw, yw arwyddion ffwng melog. Mae'n afiechyd cyffredin mewn coetiroedd, gerddi hŷn wedi'u hen sefydlu a hen berllannau. Edrychwch am arwyddion yr afiechyd ar goed hŷn neu foncyffion os ydych chi am ailblannu perllan. Gall yr afiechyd ledaenu o goeden i goeden trwy'r ddaear trwy gyfrwng y 'careiau esgid' duon. Dylech durio coed a bonion afiach allan a'u llosgi.

BODAU DYNOL

Yn olaf, yr organeb sydd â'r potensial i wneud y mwyaf o ddifrod i unrhyw goeden yw'r bod dynol, yn enwedig yr un sy'n gyfrifol am weithio yn y berllan. Bydd perchennog perllan sy'n ddbrofiad yn aml yn gwneud camgymeriadau sylfaenol trwy ddiffyg wybodaeth a dealltwriaeth gyffredinol, a gall hyn wneud niwed mawr i'r coed. Dyma enghreifftiau:

- Methu â darparu amddiffyniad digonol oddi wrth anifeiliaid gwyllt megis llygod, ysgyfarnogod, cwningod a cheirw.
- Methu â darparu amddiffyniad digonol oddi wrth anifeiliaid dof megis defaid, ceffylau a geifr.
- Methu â dyfrio coed newydd eu plannu yn ddigonol pan fo'n sych iawn, yn enwedig y rhai a blannwyd yn hwyr yn y tymor plannu (mis Chwefror - mis Mawrth).
- Methu â symud neu lacio clymau coeden neu fethu â'u cynnal yn ddigonol trwy eu stancio.
- Defnyddio peiriant torri clawdd neu dorrwr gwair yn rhy agos at waelod y coed; gall hyn beri'r un effaith â byddin o gwningod neu lygod.

Yn yr achos hwn, mae difrod difrifol gan beiriant torri clawdd wedi achosi i'r goeden farw am yn ôl uwch ben y feinwe greithiog ac i'r gwreiddgyff islaw aildyfu. Mae'r goeden hon nawr yn dda i ddim. Dylech gael gwared ami a phlannu sbesimen newydd, wedi'i ddiogelu rhag niwed tebyg.

Gellir yn hawdd atal neu unioni'r holl gamgymeriadau hyn trwy gymryd camau syml i'w cywiro. Ceir disgrifiad o hyn yn y ddogfen hon neu yn nhaflen wybodaeth plannu a stancio (rhif 3 yn y gyfres hon).